

*Prof. dr Mile MATIJEVIĆ,
Fakultet pravnih nauka
Univerziteta „Apeiron“,
Visoka škola unutrašnjih
poslova Banja Luka*

*Pregledni članak
UDK: 343.98:929
Primljeno: 18. novembra 2011. god.*

**AKTUELNOST UČENJA PROF. DR ŽIVOJINA ALEKSIĆA
O TEORIJI I PRAKSI NAUČNOG OTKRIVANJA ZLOČINA
(upotreba mehaničkog zapisnika)**

Zločin kao čin kriminalne djelatnosti lica od davnina je predstavljao problem za organe koji su nadležni za njegovo otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje. Uz korišćenje tradicionalnih metoda i sredstava u radu zahtjeva se uključivanje nauke, naučne misli, koja bi kroz primjenu naučnih metoda i sredstava doprinela kvalitetnijem rasvjetljavanju zločina.

Prof. dr Živojin Aleksić je upravo kroz intenzivna učenja kriminalistike, realizovana istraživanja, bavljenje kriminalističkom naukom i praksom ostavio neizbrisiv trag u tom segmentu razvoja sveukupne kriminalističke teorije i prakse. U ovom radu će se delimično prezentirati učenje profesora u šezdesetim godinama prošlog veka u vezi sa primenom nekih novih metoda i sredstava u krivičnom postupku, kod obezbeđenja ličnih izvora dokaza. Tu se posebno analizira mehanički i tonski zapisnik kroz teoriju i praksu istražne i sudske delatnosti. U okviru analize izvršiće se izvesna komparacija primene navedenih metoda i sredstava sa današnjim uslovima.

Cilj analize je da se sagleda vremenska geneza naučnog otkrivanja zločina, a posebno da se konstatuje u kom pravcu su usmerene savremene kriminalitičke i krivično procesne teorije i prakse otkrivanja i dokazivanja zločina. U radu će se detaljnije razraditi neke profesorove aktuelnosti, u okviru doprinosa naučnog razmatranja načina

pribavljanja ličnih dokaza u krivičnom postupku u okviru kriminalističkih i krivično procesnih radnji i ovlašćenja.

Gljučne reči: zločin, otkrivanje, dokazi, lični dokazi, krivični postupak, iskaz, mehanički zapisnik, filtonski zapisnik, priznanje.

1. Uvod

Zločin je uvek izazivao interesovanje kako stručne, tako i šire javnosti. Posebno se interesovanje usmeravalo na pronalažene najadekvatnijih, najefikasnijih metoda, sredstava koja će se primeniti u otkrivanju, razjašnjavanju i razotkrivanju krivičnog djela i učinioaca¹.

Praksa je u raznim vremenima nudila raspoloživa tehnička, taktička i druga sredstva, metode koji su bili skladni vremenu i prostoru njihove primene. Međutim, naučna istraživanja, doprinosi su nastojali da tehnologiju istrživanja zločina stalno podignu i unaprede u pravcu primene naučnih tehnika, metoda, s čime bi se istraga ubrzala, a dokazi koji su pribavljeni na takav način postali jači, kvalitetniji. U sferi sveukupnosti dokazivanja, problem značaja i odnosa materijalnih i ličnih dokaza je bio veoma interesantan, pa i problematičan.

2. Značaj beleženja i zapisnika u krivičnom postupku

Poznato je da je zapisnik u krivičnom postupku „nemi svedok krivično procesnih radnji“ koje su se odigrale u krivičnom postupku.² Sveukupni značaj zapisnika je velik, i on predstavlja vredan dokaz koji obezbeđuje pre svega zakonitost krivičnog postupka. Samo sastavljanje zapisnika je regulisano Zakonom o krivičnom postupku, čime se omogućava nadležnim organima, prevashodno sudu da se uveri u tok radnji krivičnog i predkrivičnog postupka, kako u smislu njihove sadržine, tako i u smislu poštovanja krivično pravnih i drugih propisa.

Način sastavljanja zapisnika je različit. Postoje nekoliko načina sastavljanja zapisnika povodom iskaza lica, od kojih su najčešći³:

Usmeno saslušavanje lica do kraja, a onda naknadno sačinjavanje zapisnika na osnovu sećanja, što je moguće, ako lice – ispitivač ima izuzetno dobru memoriju.

Sastavljanje zapisnika rečenicu po rečenicu, što omogućava detaljnije beleženje, ali postoji problem u čestom prekidanju sagovornika.

-
- 1 Vodinelić V., Šta je to otkrivanje, šta razjašnjavanje i razotkrivanje krivičnog dela i učinioaca, Studija Ministarstvo unutarnjih poslova Hrvatske, Zagreb, 1990.
 - 2 Dimitrijević, D., Krivično procesno pravo, Beograd, 1963 str. 132.
 - 3 Aleksić Ž, Primena naučnih dostignuća kod ličnih izvora dokaza u krivičnom postupku, Beograd, 1965, str. 15.

Sastavljanje zapisnika u pauzama, što predstavlja kompromis između prethodna dva načina.

Sastavljanje zapisnika na osnovu neposrednog i direktnog diktiranja u zapisnik od strane ispitivanog, što predstavlja izvorni oblik iskaza, sa dobrim, ali i lošim karakteristikama.

Pored svih navedenih pozitivnih karakteristika zapisnika, postoje ipak i neke negativnosti, problemi koji se mogu prevazići kroz fiksiranje iskaza i na drugi način. Tako je posebno problematična autentičnost zapisnika koji često „više liči na ispitivača nego na ispitivanog“. Prof. Locar je dao veoma plastičan prikaz o pismenom zapisniku u svojoj konstataciji da on u suštini malo liči na prvobitni događaj, i da je svojevrsna i sramna laž o događaju, a i o iskazu⁴. Pored mnogo pozitivnih karakteristika zapisnika o iskazu, moraju se uputiti i postojeće primjedbe koje su primećene u praksi.⁵

3. Beleženje iskaza u krivičnom postupku pomoću magnetofona

Magnetofonsko snimanje, beleženje iskaza je dosta star metod koji zahtjeva poznavanje primene tehničkog sredstva (magnetofona), uz poštivanje određenih zakonskih pravila o uzimanju iskaza od lica. Suština beleženja sastoji se u snimanju zvuka – glasa koji se može kasnije reprodukovati, i na bazi toga registrovati i ceniti u dokaznoj praksi.

Iskaz okrivljenog se može snimati putem magnetofona u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku u situacijama kada se ceniti da bi bilo svrsishodno da se iskaz snimi već u fazi prethodnog postupka⁶. U slučaju promene iskaza na glavnom pretresu moguće je izvesti oba iskaza, da bi se sud uverio, opredelio za određeni iskaz u zavisnosti od ocene njihove verodostojnosti i dokazne vrednosti. U okviru beleženja iskaza lica magnetofonom veoma je interesantno, i moguće višekratno ponavljanje iskaza lica (npr. kod priznanja), gde bi bilo moguće kroz obrazlaganje priznanja da se obezbedi mogućnost komparativne analize (dok samo lice ne može precizno da prati svoje kontinuirano laganje u dužem vremenskom periodu).

Magnetofonsko snimanje iskaza dece je posebno moguće, i bitno s obzirom da autentičnost iskaza deteta, koji se ne može tako preneti u klasični zapisnik.

4 „Napisani iskaz svedoka je kao balzamirana lešina iz koje je konačno nestalo ono što je moglo da bude ozbiljno i korisno“. Vodinić, V., *Kriminalistika - taktika* (Opšti deo 2. Beograd, 1954, str 347.

5 Ostaju zapamćena učenja poznatih kriminalista dr Grosa, dr Vodinića o potrebi dodatnog formiranja kvaliteta zapisnika. Tako prof. Vodinić daje 14 načina i tehnika u protokolisanju priznanja, a dr Gros se zalaže za upotrebu diktafona još davne 1903. god.

6 Posebno je značajno snimiti iskaz lica od kojeg se može očekivati kasnija promena iskaza, ili od lica čiji je život u opasnosti (teško povređeni u krivičnom djelu).

Posebno je tu značajno magnetofonsko fiksiranje „dečijeg glasa“, na osnovu koga se može osetiti i psihičko stanje deteta u vreme davanja iskaza, kao i druge karakteristične činjenice⁷.

Kod iskaza svedoka je posebno vredan mehanički zapisnik. Svedok kao očevidac događaja ili sam žrtva veoma često je u prvom momentu u posebnom psihičkom stanju koje je izuzetno vredno fiksirati na ovaj način. Kasniji protok vremena pored izvesnog gubljenja pamćenja, utiče i na razne motive promene iskaza što se može veoma konkretno odraziti na ukupan kvalitet i dokaznu vrednost iskaza. Tzv. hvatanje „prvih iskaza“ je originalno i neponovljivo⁸. Zabeleženi su brojni slučajevi gde su upravno takvi iskaz korišteni na sudu i gde ih je sud prihvatio kao relevantne dokaze i za veoma složene sudske odluke.⁹

4. Mehanički zapisnik u prethodnom postupku i na glavnom pretesu

Primena mehaničkog zapisnika u prethodnom krivičnom postupku – predkrivičnom postupku je moguća i veoma korisna. U okviru kriminalističke obrade, tj. prvog kontakta sa licem – ispitanikom mehaničkim fiksiranjem iskaza mogu se veoma uverljivo prezentirati mnogi aspekti u okviru razgovora – ispitivanja, saslušanja lica, kao što su:

- Ponašanje ovlašćenih službenih lica,
- Vrste i način postavljanja pitanja,
- Ponašanje sagovornika,
- Postojanje forenzičke zbunjenosti u davanju iskaza,
- Iznudivanje iskaza od strane ovlašćenih službenih lica,
- Druga karakteristična ponašanja, radnje (plač, vikanje, drhtanje glasa).

Upotrebom mehaničkog zapisnika u istrazi može se uspešno sačuvati veran način izlaganja i ton osumnjičenog lica, što se nikako ne može nadoknaditi kasnije, a posebno na glavnom pretesu. Nikakav, pa ni najopširniji, najuverljiviji zapisnik neće dati takav „slikovit“ prikaz osumnjičenog kakav se može dobiti kroz mehanički zapisnik.

Korišćenje mehaničkog zapisnika na glavnom pretesu je takođe dozvoljeno u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku. Sam način i tehnika korišćenja ovog načina fiksiranja iskaza lica je moguća, i kako ima pozitivne i dobre karakteristike, kao što ima i određene nedostatke, i probleme u primeni.

Tako se kroz mehaničko fiksiranje iskaza lica na glavnom pretesu mogu obezbediti celokupni tok glavnog pretresa. U tom kontekstu će se kroz naknadno

7 Detaljnije u monografiji dr Aleksića (Primena naučnih dostignuća kod ličnih izvora dokaza u krivičnom postupku). str. 23.

8 Kod teških delikata (saobrtajne nezgode, lice na samrti i dr.).

9 Primer sudske odluke u Skopju 1957, Mariboru 1960.

slušanje moći analizirati svaki iskaz veoma detaljno, kako sa stanovišta iskaza, ponašanja lica, tako i ponašnja tužioca, sudija i drugih učenika. Takav materijal može dragoceno koristiti raspravnom veću u konačnoj analizi krivičnog predmeta, pa i oceni pojedinih dokaza, posebno u smislu načina obrazlaganja od strane lica.

Međutim, postoje i određeni problemi, nedostaci koji se javljaju u okviru primene ovog metoda. Posebno se to ogleda u mogućnosti potpune primene prema licima, zbog tehničkih problema u uslovima suđenja (nepostojanje adekvatne tehnike, akustičnost prostorija, „mikrofon disciplina“, ne fonogeničnost glasa i dr.)

5. Prednost i nedostaci mehaničkog zapisnika

U okviru celokupnog analiziranja mehaničkog zapisnika u kontekstu njegovog mesta, značaja i dokazne vredosti u prethodnom i krivičnom postupku pitanje njegove prednosti ili nedostatka stalno se pojavljuje kao neophodno pitanje, o kome se trebaju dati objašnjenja, tumačenja i određeni predlozi.

Prednosti mehaničkog zapisa je već delimično navedena u prethodnim analizama. Samim nastojanjem i iniciranjem za primenom ovakvog načina nesvakidašnjeg beleženja iskaza lica naučna i praktična javnost je želela da unapredi metodologiju radu u postupku obezbeđenja efikasnijih dokaznih sredstava. Upravo, u tome se smatra izvesni napredak i doprinos naučnog sagledavanja mogućnosti primene mehaničkog, tonskog zapisa u okviru fiksiranja dokaza, čime bi se prevazišao tradicionalni model klasičnog zapisnika, gde su uočene brojne praznine i nedostaci.

Mehaničkim zapisnikom u prethodnom postupku se daje mogućnost da se u raznim situacijama kada se obavlja saslušanje, ispitivanje lica preduzmu mere i na snimanju iskaza u situacijama kada je to potrebno, neophodno ili preporučljivo s obzirom da niz okolnosti koje su od važnosti za kvalitet, brzinu i sveukupnu aktivnost u postupku.

Prvo saslušanje lica je stalno veoma važno i često veoma otvoreno, iskreno koje u sebi sadrži pored samih činjenica i niz drugih momenata forenzičko psihološke naravi koje se mogu fiksirati jedino mehaničkim zapisnikom.¹⁰ Posebno je značajno da lice pri davanju iskaza dobrovoljno izjavi šta želi, bez ikakvih pritiska, navođenja ili klasične iznude. Upravo kroz mehanički zapisnik se može uočiti, da li je lice dobrovoljno dalo iskaz, ili je bilo kakvih prinudnih radnji koje bi doprinele takvom iskazu¹¹.

10 Nije primećeno ni u jednom zapisniku da je konstatovano da je lice u nekom slučaju davanja iskaza zaplakalo, vikalo i sl. čime sigurno iskazuje određene simptomatske reakcije koje su vezane za predmetni događaj.

11 Postoje tvrdnje da je i kod uzimanja mehaničkog zapisnika moguća prinuda, iznuda iskaza, što je teoretski tačno, ali je svakako manja mogućnost u odnosu na klasični oblik koji u suštini jeste indirektna reprodukcija iskaza, u odnosu na direktno izjašnjavanje u mehaničkom zapisniku.

Posebna prednost mehaničkog zapisnika je i u sagledavanju, analiziranju načina rada istražioca, ispitivača u odnosu na taktiku ispitivanja, način postavljanja pitanja, vrste pitanja, reakciju i druge okolnosti, što takođe doprinosi kvalitetu i zakonitosti postupka¹².

Svakako da postoji izvesna psihološka dimenzija iskaza koji se mehanički fiksira, kako kod ispitivača, tako i kod ispitanika. Naime, sam ispitivač će značjući da se iskaz, razgovor snima, pažljivije postavljati pitanja, iznositi svoje utiske, saznanja, i sve ono što je predmet iskaza. Osumnjičeni će nastojati da uveri ispitivača o svojoj nevinosti, a u slučaju krivice ako je ne želi priznati veštım iznošenjem lažnih činjenica i okolnosti stvarati splet lažnih sasdržaja koji će ostati fiksirani i kroz takav iskaz lica. U takvim situacijama može se naknadnom analizom uočiti psihološka struktura iskaza (psihologija laži, lažno priznanje i dr.).

Sve ove situacije se ne mogu zabeležiti klasičnim zapisnikom, već jedino mehaničkim video i tonskim zapisom što dovoljno govori o njegovoj prednosti i potrebi uključivanja u celokupnu metodologiju iskaza lica.

6. Primena mehaničkog zapisnika u ranijim vremenima

Nekada tj. šezdesetih godina prošlog veka primena metoda magnetofonske trake na glavnom pretresu je bila retka. U praksi organa unutrašnjih poslova primena magnetofonske trake u fiksiranju iskaza je korišćena, uglavnom kada je trebalo tonski fiksirati priznanje učinioca krivičnog dela, čime se kasnije izbegavalo njegovo opovrgavanje. Postoje registrovani primeri upotrebe mehaničkog zapisnika u okviru više glavnih pretresa u šezdesetim godinama.¹³

U svim sudskim procesima vidljivo je da je mehanički zapisnik predstavljao relevantan izvor dokaza za sud, posebno u slučajevima kada nije bilo dovoljno materijalnih dokaza, gde je sud poklonio punu veru dokazima koji su pribavljeni magnetofonskim snimanjm. Takođe je interesantno dokazno registrovanje suočenja gde se prihvata relevantnost iskaza lica koja učestvuju u suočenju. Interesantno je da u jednom sudskom predmetu magnetofonski snimak je toliko delovao na optuženog da je pod tim utiskom priznao izvršenje dela, a nešto kasnije, i kada je psihološki utisak opao počeo opovrgavati neka ranija priznanja učinjenih krivičnih dela.¹⁴

12 Lično iskustvo u fiksiranju iskaza na opisani način ide u prilog podrši takvog načina rada kao osnovnog ili paralelnog sa klasičnim iskazom.

13 Aleksić, Ž., *Primena naučnih dostignuća kod ličnih izvora dokaza u krivičnom postupku*, Beograd, 1965, Primeri korišćenja mehaničkog zapisnika kao izvora dokaza u sudskom procesu u Okružnom sudu u Beogradu, Novom Sadu, Požarevcu, Trebinju i drugim mestima u Bosni i Hercegovini, Sloveniji, str. 37-42.

14 Op. cit. str. 42.

7. Pravna dopuštenost mehaničkog zapisnika

U okviru dopuštenosti mehaničkog zapisnika razmatra se i pitanje njenog statusa u smislu karaktera i snage. Tako se smatra da je to pomoćno dokazno, ali i klasično dokazno sredstvo, o čemu postoje različita shvatanja i tumačenja. Postavlja se pitanje da li mehanički dokaz ima karakter isprave, ili je sredstvo dopune određene isprave. Prema mišljenju uvaženog prof. Aleksića mehanički zapisnik može dobiti sve karakteristike isprave, kao i klasična isprava sa svim svojim nedostacima i manama, koje uostalom imaju i druge isprave. Kao takva ona egzistira u zakonodavstvima u proteklom periodu, kao i danas. Činjenica je da je krajnje stajalište sudova u prošlosti o mehaničkom zapisniku kao pomoćnom dokaznom sredstvu, čiji su rezultati i dokazni kapaciteti korišteni i u brojnim presudama. Što je najvažnije ni u jednom slučaju ovo sredstvo nije proglašeno kao nedozvoljeno, nepodobno¹⁵.

Posebno je pitanje korišćenja magnetofona bez znanja okrivljenog, svedoka. Naime u takvim situacijama može se govoriti o izvesnoj problematičnosti u korišćenju tog sredstva. Ako bi se konstatovalo da je isto korišćeno na prevaran način, dokazi pribavljeni na isti način ne bi bili relevantni za krivični postupak. Isto tako je interesantno i donekle sporno korišćenje legalnih video tonskih zapisa u konkretnom krivičnom postupku.¹⁶

Na osnovu sveobuhvatne analize pravnih propisa o primeni mehaničkog zapisnika u proteklom periodu mogu se konstatovati tri situacije i to:

Isključiva upotreba mehaničkog zapisnika

Istovremena upotreba mehaničkog i klasičnog zapisnika

Naizmjenična (dopunjujuća) upotreba oba zapisnika.

U vezi prvog modela upotrebe mehaničkog zapisnika na osnovu sveukupne analize zakonitosti, efikasnosti takvog rešenja može se konstatovati da isti nije primenjiv iz više razloga, a posebno iz razloga što bi se takvim rešenjem isključio ipak tradicionalni zapisnik koji u osnovi predstavlja temeljni oblik fiksiranja iskaza lica. Postoji niz razloga za neprihvatanje takvog rešenja, iako u poznatom slučaju protiv Ajhmana¹⁷ celokupan prethodni postupak, kao i glavni pretres bili su snimani i stenografisani, a kasnije delimično i slušani.

U drugom slučaju uporedbe upotrebe oba modela fiksiranja iskaza može se govoriti o pojedinačnim kvalitetima, ali i ukupnom nedostatku, posebno u smislu obimnosti i izvesne konfuznosti postupka. Naime, javili bi se problemi praktične

15 Prof. Aleksić u svom naučnom bavljenju problemima dokaznih sredstava značajnu pažnju je posvetio nedozvoljenim dokaznim sredstvima, kao što su narkoanaliza i dr.

16 Slušaj javnog izricanja komande za pogubljenje neprijateljskih zarobljenih vojnika je snimljen i javno objavljen. Državni tužilac se javno izjasnio da takvi dokazi nisu relevantni, što je izazvalo buru javnog i pravnog nezadovoljstva i neslaganja.

17 Alekšić, Ž., op. cit. str. 49.

naravi u vezi snimanja celokupnog procesa tj. kako iskaza lica, tako i sudijskog diktiranja u zapisnik, kao i nekih drugih pojedinosti. Na kraju, postavlja se pitanje o praktičnoj upotrebi oba zapisnika.

Prof. Aleksić konstatuje prihvatljivost trećeg modela tzv. naizmeničnog ili dopunjujuće upotrebe oba zapisnika. Takvim pristupom bi se omogućila svojevrsna kombinacija dva relevantna pristupa, gde bi se u slučajevima kada sud ceni potrebnim da se određeni delovi iskaza i mehanički snimaju, isto i učinilo, što bi predstavljalo izvor dokaza u sudskom postupku. Mehanički zapisnik bi faktički u pojedinim situacijama dopunjavao nedostatke klasičnog načina fiksiranja iskaza lica.

U današnjim zakonskim rešenjima uglavnom se mehanički zapisnik definiše u Zakoniku o krivičnom postupku Srbije kao magnetofonsko, filmsko i drugo snimanje istražnih radnji¹⁸, ili u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srpske kao snimanje audio vizuelnim sredstvima¹⁹. U oba zakona je predviđena mogućnost snimanja. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske čak ističe „da se sve preduzete radnje u toku krivičnog postupka „u pravilu snimaju se uređajem za zvučno snimanje“. Ovakva zakonska odredba faktički nalaže nadležni organima da u svim situacijama kada postoji mogućnost primene ovo sredstvo u cilju obezbeđenja dokaza na takav način.

8. Upotreba tonfilmskog zapisa

Primena tonfilma u istražnom i krivičnom postupku podrazumeva primenu tehničkih sredstava koja omogućavaju tonfilmsko snimanje iskaza lica u krivičnom postupku. Tonfilmsko snimanje se može vršiti u raznim situacijama tj. kod ispita okrivljenog, tonfilmsko snimanje saslušavanja svedoka, tonfilmska dokumentacija veštačenja, tonfilmsko snimanje rekonstrukcije, kao i fotozamke²⁰.

Pored klasičnog magnetofonskog zapisa, u okviru fiksiranja dokaza javlja se potreba i za filmskim snimanjem određenih kriminalnih scenarija, situacija, koje bi pored tonskog sadržaja pokazale „pravu scenu“ događaja počev od snimanja lica mesta, pa preko snimanja i drugih situacija, radnji.²¹ Geneza filmskog zapisa počinje prvim tzv. diletantskim skicama, nakon čega se uključuje fotografija, a posebno tzv. strip – sistem koji fotografski približava događaj video zapisu²². Pored

18 Zakon o krivičnom postupku Srbije, čl. 99, 145.

19 Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, čl. 66.

20 Detaljnije u knjizi „Naučno otkrivanje zločina“ prof. Aleksić, Ž., Beograd, 1991.

21 Danas su sve više u upotrebi dinamički mehančki zapisnici tzv. Video tonski zapisi. Brzim razvojem tehnike moguće je svaku radnju, a posebno one gdje je potrebno i dokazno korisno relevantnim subjektima predkrivičnog, krivičnog postupka pokazati dinamiku krivičnog djela i druge radnje (uviđaj, rekonstrukcija, iskaz lica, suočenje, prepoznavanje i dr.).

22 Ovakve radnje se koriste kod uviđaja, rekonstrukcija događaja na mestu zločina.

niza pozitivnih karakteristika ovakvih zapisa, kojima se obezbeđuju bitni dokazi za uspješnije vođenje krivičnog postupak, postoje i neki problemi, nedostaci takvog fiksiranja dokaza. Naime, ako se takve radnje ne pripreme dovoljno, i ako lica „nevoljno“ statiraju u tim radnjama, može se dobiti suprotan efekat.²³

Posebo je interesantno i dokazno relevantno tonfilmsko zapisivanje²⁴ činjenica, događaja na sudu u cilju razjašnjavanja spornih pitanja. Pored pozitivnih tumačenja ovog načina pribavljanja i prezentacije dokaza na sudu²⁵, smatra se da isti ima i nedostataka. Inteesantni su i poučni primeri koje je prof. Aleksić prezentirao u monografiji, vezano za filmsko prikazivanje dokaza u sudskim procesima u Beogradu, Novom Sadu polovinom prošlog veka, gde je sud prihatio dokaze koji su izvedeni primenom tadašnje filmske tehnike, tzv. dinamičkih rekonstruktivnih radnji²⁶. Zbog toga možemo konstatovati da je daljim razvojem tehnologije, posebno savremenih i kvalitetnih videotonskih sredstava (kamera, kompjuterskih simulacija), došlo do mogućnosti pribavljanja dokaza u raznim faktičkim situacijama, kako u prethodnom, prekrivičom postupku, tako i na glavnom pretesu.

Učenja i analize prof. Aleksića o tonfilmskom snimanju ispita osumnjičenog, svedoka, veštačenja, rekonstrukcije, kao i foto zamke su dale inspiracije i zaduženja u daljim vremenima da savremenici u kontekstu zakonodavne regulative predkrivičnog i krivičnog postupka dopunjuju, aktueliziraju ove metode i sredstva, a sve u cilju stvaranja efikasnije dokazne konstitucije, i time efikasnijeg otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela i učinilaca.

9. Kritički osvrt na današnje stanje u vezi korišćenja videotonskih zapisnika

Kada se analizira nekadašnje kriminalističko i krivičnoprocesno učenje o naučnom doprinosu u pribavljanju ličnih dokaza u krivičnom postupku, i današnjeg stanja, može se izvući nekoliko zaključaka, pa i preporuka:

Kvalitetni temelj naučne konstitucije traganja, fiksiranja i obezbeđenja dokaza postavljeni su još u prošlom veku, za šta su posebno zaslužni kriminalisti, procesualisti tog vremena,

23 U slučajevima kada se licu sugeriše ponašanje, radnje na mestu rekonstrukcije, odbrana bi iste argumente mogla uspješno upotrebiti u svoju korist.

24 O ovoj mogućnosti i kalitetu dokaza pisao je prof. Vodinić u svom poznatom „pismu krivcu“.

25 Takvu inicijativu neki su nazvali „pravljenje bioskopa od sudske dvorane, što se može delimično tumačiti kao prihvatljiva kritika, ali istovremeno konstatovati da u cilju kvalitetnog izvođenja dokaza i takva „sudska dvorana“ ima smisla.

26 Danas se uveliko koriste 3D rekonstrukcije koje daju sudskom veću veoma kvalitetne dokazne fakte u konkretnom slučaju.

Nove generacije su učeći od autoriteta u predmetnoj oblasti uglavnom preuzeli i dijelom implementirali takve kvalitete, sa izvesnim doradama sadržaja, metodologije, skladno zakonskoj regulativi, i tehničkim mogućnostima.

U današnjim vremenima primetan je izrazit trend tzv. tehnologizacije svih oblika ljudske delatnosti, pa i krivično istražne i sudske. Izvestan trend forenzičke prednosti nad klasičnim kriminalističkim metodama, ugrozio je neke oblike klasične kriminalističke misli, teorije i prakse²⁷.

Upravo smatramo da je i ova materija negde na razmeđu tehnike i taktike kriminalističke teorije i prakse, koju je neophodno stalno integrisano situirati i unapređivati.

Naime, bez izvrsnog poznavanja kriminalne taktike izvršioca krivičnog dela, i bez poimanja iste kroz sve metode kriminalističko istražne djelatnosti, nemoguće je iste tehnički situirati i procesuirati.

Zbog toga, je značajno stalno raditi na jačanju učešća savremene istražne tehnike u kriminalističkoj praksi, kroz izučavanje njenog faktičkog doprinosa u pronalaženju i oplemenjenju dokaza dobijenih na takav način.

Posebno je to značajno u sferi pribavljanja ličnih dokaza koji se zaista teže i mukotrpnije pronalaze, pribavljaju, kao i krivično procesno fiksiraju i obezbeđuju.

Ova tema daje potrebu i mogućnost dalje seriozne naučno stručne analize stanja, tendencija u ovoj oblasti, uz stateško programiranje kriminalističko istražne djelatnosti u sferi obezbeđenja svih pa i ličnih dokaza,

Aktuelna krivično pravna praksa pokazuje da se u sve većem broju slučajeva na sudu osporavaju dokazi pribavljeni u istražnom postupku, posebno u vezi se ispitivanjem osumnjičenih, svedoka. Naime, primedbe su vezane za način pribavljanja dokaza u vezi priznanja osumnjičenog, u vezi iskaza svedoka, gde se na sudu negiraju ranije dati iskazi. Mislimo da bi u takvim slučajevima upravo video tonski zapis mogao doprineti poboljšanju dokazanosti određenih činjenica i okolnosti.²⁸

10. Zaključak

Na osnovu prethodne analize javljanja, geneze, kriminalističke i krivično procesne sadržine, kvaliteta kao i problema u vezi mehaničkog zapisnika može se

27 Pogrešno je shvatanje da se kriminalni događaj može kvalitetno rasvetliti preduzimanjem kriminalističko forenzičkih radnji, bez potrebnog preduzimanja klasičnih kriminalističko taktičkih, metodičkih, operativnih mera i radnji, koje su uvek neophodne da „popune“ praznine nemih svedoka.

28 Aktuelni slučajevi u Bosni i Hercegovini pri davanju iskaza lica na ispitivanju u policiji ili na sudu (predmet Paravinja, na sudu Bosne i Hercegovine u predmetu Korićanske stijene) ukazuju na potrebu dodatnog obezbeđenja dokaza kroz videotonske iskaze koji mogu doprineti kvalitetnijem pribavljanju dokaza. Naime u oba slučaja je došlo do naknadnih iskaza saslušanih lica koja su izjavila da su od njih iznuđivani dokazi, što se moglo kvalitetnije dokumentovati kroz videotonski zapis.

konstatovati da je ova oblast dokazne teorije i prakse i danas još nedovoljno istražena, a posebno nedovoljna uključena u kriminalističko istražnu i sudsku praksu²⁹. Još pre pola veka upravo je prof. Aleksić učinio inicijalne korake na ovim prostorima kroz začetak naučnog izučavanja, i praktične primene ovih metoda i sredstava koje mogu u dokaznoj teoriji i praksi značajno pomoći. Korišćenjem filmtonskih zapisa moguće je stalno i onda i tamo, kada i gdje nema dovoljno kvaliteta i mogućnosti u primeni klasičnih dokaznih sredstava doprineti kvalitetnijem obezbeđenju dokaza.

Zakonska regulativa je u proteklim vremenima različito tretirala potrebu i upotrebu tonskog i filmskog zapisa u okviru istražnog i sudskog postupka. Uglavnom se rezervisano držala, omogućavajući da se ta sredstva koriste na način koji propisuje Zakon o krivičnom postupku, s tim da je bila naznačena neophodnost poštivanja prava okrivljenog na upoznavanje sa radnjom uz potrebu potpune tehničke pravilnosti u provođenju radnji. Istražni organi su primenjivali radnje tonskog i filmskog zapisa u različitim kapacitetima, bez značajnijeg analiziranja doprinosa ovih sredstava u obezbeđenju dokaza. Kriminalistička praksa govori da primena i razvoj ovih sredstava dokazivanja nije naišla na značajniju prisutnost u praksi policije, tužilaštva. Pojedinačni su slučajevi primjene ovih sredstava, uglavnom u slučajevima kada je to procenjeno kao neophodno potrebno ili dobro došlo kada nema dovoljno kvalitetnih dokaza koji su pribavljeni klasičnim metodama.

Posebno se to odnosi na djelatnost službi javne bezbjednosti koja je u suštini dugo vremena oslonjena na tradicionalne metode rada³⁰, dok su službe državne bezbednosti u skladu sa odredbama Zakona i pravilima o radu primenjivale metode „tajnog nadzora i kontrole komunikacija“ u svrhu zaštite ustavnog uređenja zemlje, što je davalo i dobre rezultate. Najnovijim izmenama Zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, tj. uvođenjem posebnih istražnih radnji, faktički se u sistem dokaznih sredstava uvodi i metoda „nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija“ u slučajevima koje predviđa zakon, čime se omogućava službi javne bezbednosti legitimno snimanje i korišćenje u istražnom i sudskom postupku takvih mehaničkih zapisnika.

Međutim, i dalje je veoma retka i nedovoljna primena ton filmskog zapisnika u drugim situacijama kada se ceni da bi se takvom radnjom dodatno mogli obezbediti kvalitetniji dokazi za uspešno vođenje krivičnog postupka. Potrebno je istražiti uzroke takve neinicijativnosti, i neshvatanje mogućnosti, ali i potrebe da se

29 Najnovija istraživanja pokazuju da je broj rekonstrukcija zanemarljiv gde se na najbolji način fiksira videotonskim zapisima svaka radnja osumnjičenog i drugih lica u konkretnom slučaju.

30 U sopstvenoj praksi su poznati pojedinačni slučajevi primene ovih dokaznih sredstava, koji su uglavnom izbegavani iz razloga „formalne naravi“ - nepostojanja potrebne tehnike, obučeni ljudi, ali posebno raspoloženja i odlučnosti o potrebi primene.

i na ovaj način obogati dokazni arsenal, koji objektivno nikada nije toliko dovoljan da bi bili sigurni u potpuni uspjeh na sudu³¹.

U kriminalističko istražnoj delatnosti bilo bi posebno značajno obezbediti film tonsko snimanje u nekim situacijama, kao što su: prikazivanje uslova u kojima se odvija pribavljanje iskaza, u slučaju iskaza gluvonemih osoba, u slučaju dobijanja iskaza rekonstrukcijom na mestu zločina.³²

11. Literatura:

- Aleksić, Ž., *Kriminalistika, Savremena administracija*, Beograd, 1991.
- Aleksić, Ž., *Primena naučnih dotignuća kod ličnih izvora dokaza u krivičnom postupku*, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja, Beograd, 1965.
- Banović, B., *Krivično procesno pravo*, Fakultet za bezbednost, Beograd, 2008.
- Vodinić, .V, *Kriminalistika – Otkrivanje i dokazivanje*, Tom 1, 2, Fakultet bezbednosti i DSZ Skopje, 1985.
- Grubač, M., *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta „Union“, Beograd, 2009.
- Matijević, M., Mitrović, D., *Kriminalistika – operativa*, Internacionalna asocijacija kriminalista, Banja Luka, 2011
- Simović, M., *Krivično procesno pravo*, Knjiga 1,2, Pravni fakultet Banja Luka, Bihać 2007.
- Simonović, B., *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*, Pravni fakultet Kragujevac, 1997.
- *Zakonik o krivično postupku Srbije.*
- *Zakonik o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.*
- *Zakonik o krivičnom postupku Republike Srpske.*

31 U zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske stoji da se u pravilu u svim slučajevima vrši vidotonski zapis, što se u praksi događa u pojedinačnim slučajevima.

32 Simonović, B., *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*, Pravni fakultet Kragujevac, 1997, str. 256.

Mile Matijević, PhD
Full Professor
Faculty of Legal Sciences
University "Apeiron"
Advanced School of Internal Affairs, Banja Luka

LEARNING TRENDS MADE BY ZIVOJIN ALEKSIC, PhD
IN THEORY AND PRACTICE OF SCIENTIFIC
DETECTION OF CRIME
(use of mechanical records)

Crime as an act of criminal activity has been a problem through history for authorities who are responsible for disclosure, clarification and verification of it. With use of traditional methods and tools, the work also requires involvement of science, scientific thought, which all together contribute for better application of scientific methods and quality of resources, in order to clear up the crime. Zivojin Aleksic, PhD, through intensive study of criminology, research carried out, dealing with science and practice of criminology, has left an indelible square in this segment of overall development of criminal theory and practice.

This paper will present the learning made by professor Aleksic in the sixties of last century in connection with the implementation of some new methods and means in a criminal proceeding, the security of personal sources of evidence. In this work, there are specially analyzed mechanical sounds and records, through the theory and practice of investigative and judicial activities.

Within the analysis, some comparisons will be made with use of these methods and means to today's conditions. The aim of the analysis is to examine genesis of scientific discovery of crime, especially to see in which direction modern criminal process and criminalistic theory goes. The paper will thoroughly explain some new works made by professor Aleksic, in consideration of his contribution to scientific ways of obtaining personal evidence in criminal proceeding, and in criminal procedural activities and powers.

Keywords: *crime, detection, evidence, personal evidence, criminal procedure, mechanical record, recognition*